

Галина ПЕТРИШИН

*Кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
onackogalina@gmail.com*

Володимир СОКУЛЬСЬКИЙ

*Здобувач другого освітнього рівня вищої освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна*

ДИНАМІКА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УКРАЇНЦІВ У ШИРОКОМАСШТАБНІЙ ВІЙНІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Цінності є культурним кодом нації, завдяки якому можливо зрозуміти та виявити суть глибинних процесів, що відбуваються в суспільстві. За умов війни особливо актуальним є питання динаміки системи цінностей українського народу, яка позначена процесами переоцінки нової реальності, формуванням нових смислів і мотивацій. Для України це, насамперед, глобальна битва цінностей демократії і тоталітаризму.

Функціонування суспільства за таких обставин впливає на трансформацію ціннісної системи на індивідуальному та соцієтальному рівнях. На індивідуальному рівні формування ціннісних орієнтацій особистості є результатом її випробувань на здатність до переборення різного роду криз та дієвого протистояння внутрішнім і зовнішнім регресивним тенденціям буття. Щодо зміни ієрархії цінностей особистості, то вони зумовлені подіями та обставинами, в які вона потрапляє. На соцієтальному рівні – це випробування на збереження цілісності соціальної системи, а саме забезпечення її життєздатності. В цьому контексті власне ефективність дій влади з забезпечення якості життя людей та країни, безпека населення у середині країни та міцні позиції на міжнародній арені є визначальними.

Війна дає можливість звірити моральний компас особистості зокрема та суспільства загалом. І якщо на початку війни в Україні мали місце тенденції щодо деморалізації серед певних категорій людей, що пов'язано з психологічним шоком самого початку війни та тенденціями маргіналізації культури, то на сьогодні здатність тримати удар щодо викликів війни відобразилася у небувалому підйомі солідарності та віри у перемогу. І неважливо, чи ти живеш у Тернополі, чи в Харкові. Важливо лише те, що ти українець, як за паспортом, так і за відчуттям тотожності з

українським народом. Статистичні дані цьому підтвердження. Так, частка українців, які сьогодні ідентифікують себе як громадяни України, за різними джерелами, становить від 85 % до 94 %, тоді як з 2014 р. до початку війни цей показник залишався в межах 57–64 % [7].

Сьогодні немає політичних і географічних поділів українців, позаяк усе єство українців єдине у прагненні бути вільним і незалежним народом й спрямоване на здобуття перемоги над російським агресором. Віра в перемогу серед українського населення становить нині 95 % у порівнянні з початком війни, коли цей показник складав 56 % [6]. На думку українців, територіальна цілісність країни не може бути предметом будь-яких компромісів. Як показують соціологічні опитування, переважна більшість українського суспільства (82 % респондентів) не бажає миру за рахунок територіальних поступок чи втрати частин території країни [7, с. 28].

Українська ідентичність структурується довкола таких цінностей, як: мова, національна територія, національна безпека як спосіб оборони від зовнішнього ворога, цінність людського життя, свобода. Згідно комплексного дослідження, проведеного соціологічною групою «Рейтинг», понад половина опитаних до війни постійно спілкувалися українською мовою, чверть – інколи, кожен п'ятий – рідко або ніколи. За останні півроку кількість тих, хто почав постійно спілкуватися українською, зросла до 64 % [2].

Повсякденні практики самоорганізації в загони територіальної оборони, створення гуманітарних центрів допомоги переселенцям, благодійних фондів допомоги армії з боку неурядових організацій, пересічних громадян і бізнесу є практичним наповненням нашої ідентичності. З початку повномасштабної війни українці створили десятки благодійних фондів, фандрейзингових платформ і волонтерських штабів, які збирають значні суми на потреби армії й забезпечують її новітнім озброєнням і військовою технікою, як-от: Повернись живим, Благодійний фонд Сергія Притули, проект Razom for Ukraine, UNITED 24, KSE Foundation та інші. Потужною є допомога пересічних українців, імена яких мало відомі, але їх внесок у нашу перемогу є неоціненним. Так, кожне українське село і місто створило свої центри підтримки ЗСУ та біженцям. Згідно соціологічних досліджень, у травні 2022 року 78 % опитаних жертвували гроші на ЗСУ, 58 % робили пожертви на гуманітарні потреби, 56 % жертвували одяг та речі для ВПО, 51 % долучився до волонтерської діяльності [6]. Ці фактичні дані свідчать про те, що в Україні зароджується потужне громадянське суспільство.

Сенс свого спротиву російській військовій агресії українці вбачають насамперед у захисті таких цінностей європейської цивілізації, як: право на самовизначення, територіальна цілісність держави, національна ідентичність, свобода тощо. На сьогодні 87 % населення підтримують вступ України в Європейський союз, а 86 % – в НАТО [3].

Щодо ефективності діяльності соціально-політичних інститутів суспільства, то рекордним за всю історію замірів є показник правильного напрямку руху країни, що базується на високій довірі до діяльності президента України (до 90 %, за різними даними), який перевищив довоєнні показники у кілька разів (з 25–27 %) та до військово-політичного керівництва країни [7, с. 310]. Безумовною є довіра людей до ЗСУ, звитягу і подвиг яких у цій війні ми надзвичайно шануємо.

Історія сучасної широкомасштабної війни Росії проти українського народу є витвором героїв України, людей, які віддали і віддають свої сили і життя задля збереження територіальної цілісності та державної незалежності. Зокрема, наші Герої-воїни, перегородивши шлях «орді» живим щитом, захищають нас і дарують нам новий день нашого життя. Їх сила духу і мужність є взірцем для наслідування нинішнім і майбутнім поколінням України.

Сила спротиву ворогу позначилася на відчутті гордості за те, що ми українці. Особливо показовими є використання на одязі різних емблем з написами, що засвідчують нашу українськість («Доброго вечора, ми з України») та демонстрування своєї належності до українства через використання основних символів української держави за кордоном на різних мітингах щодо підтримки України. У цифровому вираженні показник гордості за свою країну, згідно даних опитування соціологічної групи «Рейтинг», складає 75 % [2].

Українське суспільство під час війни зберігає базові принципи доброзичливості та переважної довіри громадян одне до одного. Особливо відчутним є зростання довіри до діяльності міжнародних суб'єктів, які на практиці виявляють свою підтримку українському народу у широкомасштабній війні Росії проти України. Одночасно зруйнованою є довіра до «чужих». До цієї категорії з-поміж громадян країни віднесемо людей, які сповідують ідеологію «руського міра», мають чітко визначену спрямованість на цінності «радянщини» та стали на шлях колабораціонізму. Вважаємо, що остаточна перемога над ворогом настане тоді, коли кожен українець проведе кордон з Росією у своїй свідомості.

Варто зазначити, що не зовсім визначеним є ставлення українців, які перебувають на рідних теренах під час війни, до тих людей, які виїхали за

кордон з різних причин. Найбільше толерують жінок з дітьми. Водночас цілком визначеним є ставлення до чоловіків призовного віку – воно негативне. Різним є також ставлення і довіра до внутрішньо переміщених осіб і тих людей, які проживають на тимчасово окупованих територіях. Проте, ксенофобське ставлення щодо першої категорії осіб мають лише 5 % респондентів та не більше 14 % респондентів щодо другої категорії осіб. Дані наведено згідно результатів опитування громадської думки «Омнібус», що проводив Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) 22 лютого – 6 березня 2023 року. Окрему групу становлять люди, які є етнічними росіянами за походженням. Ксенофобне ставлення до них складає 36 % [5].

Ця війна для українського народу є також поточним переживанням соціально-психологічної травми, пов'язаної з мінливістю існування людини. Вибухи, тривоги, обмеження в пересуванні через комендантську годину тощо чинять свій негативний вплив на психологічне здоров'я людей. Особливо вразливими віковими категоріями є діти, молодь та люди похилого віку. Згідно результатів опитування, майже 40 % молоді відчуває страх за життя і здоров'я, як своє, так і близьких [4]. Загалом, українці оцінюють своє психологічне здоров'я переважно як задовільне.

Однією з найбільших змін у світогляді молоді, особливо підлітків, є зміна рольових моделей. Зокрема, для 51 % підлітків рольовою моделлю стали військові, а 25 % – волонтери [4].

Вплинула війна і на релігійність українців. Згідно даних опитування «Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2022», із початком повномасштабної російської агресії частка громадян, які визнають себе віруючими, зросла з 68 % наприкінці 2021 року – до 74 % у листопаді 2022 року [1]. Церква сьогодні є оплотом духовності кожного українця, нашої здатності протистояти загарбникам. Якщо у 2020 р. 40 % опитаних відзначали позитивну роль Церкви в українському суспільстві, то після початку повномасштабної агресії Росії показник сягнув 59 % і є найвищим з 2000 р. І це не дивно, позаяк церква з початком широкомасштабної війни Росії проти України активно підтримує ЗСУ, надає матеріальну допомогу та прихисток біженцям, займається збором та розподілом гуманітарної допомоги, організовує евакуацію жителів із окупованих територій та облаштовує бомбосховища у приміщеннях храмів [1].

Аналіз динаміки ціннісних орієнтацій населення України свідчить, що в умовах війни домінантними стали цінності, які згуртовують українське суспільство в його праві мати незалежну, територіально цілісну державу та вижити в обставинах, що склались.

ЛІТЕРАТУРА

1. Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022). URL: <https://is.gd/4jCMye>
2. Ідентичність. Патріотизм. Цінності (17–18 серпня 2022). URL: <https://is.gd/iwrjOF>
3. Комплексне дослідження : Як війна змінила мене та країну. Підсумки року. URL: <https://is.gd/VO7u3J>
4. Свідомий вибір. Як змінилася молодь в Україні за час війни й чого прагнуть підлітки. URL: <https://life.pravda.com.ua/projects/pidlitky-i-viyna/2023/04/14/253784/>
5. Ставлення до біженців, внутрішньо-переміщених осіб, до російськомовних громадян та до деяких інших категорій населення України. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1218&page=1>
6. Судин Д. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. URL: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti/>
7. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

Ірина ФЕДОРІВ

*Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
feiol@tnpu.edu.ua*

ПРОБЛЕМА ГУМАННОСТІ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГІБРИДНИХ ВОЄН

На сьогоднішній день людство має сформовану базу міжнародних договорів, укладених з метою захисту населення у мирний та військовий час. Але, на жаль, вони не збільшили захищеність людей під час війни, не забезпечили повного захисту їх прав від свавілля, терору і тим більше від агресії авторитарних режимів.

З часу заборони у 1945 р. статутом ООН війни як такої – збройних конфліктів не стало менше, і як це не парадоксально, зростає кількість загиблих цивільних осіб. Так, наприклад, у франко-пруській війні (1870–1871 рр.) загинуло лише 2 % цивільних, а вже у в'єтнамській – 3 млн осіб серед мирного населення (це 95 % від усіх, що загинули) та 150 тис. військових [6, с. 7]. Така негативна тенденція повинна спонукати не лише до роздумів, а й дій, в тому числі порушення даного аспекту проблеми на різних рівнях: політичному, міжнародно-правовому, безпековому, науковому.